

PEDAGOGICAL PROBLEMS OF FORMING MUSIC-THEORETICAL LITERACY IN STUDENTS IN MUSIC LESSONS

Sayfiddinov Muhridin

Samarqand davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

Abstract

The article analyzes pressing issues encountered in the process of developing students' musical theoretical literacy in music culture classes at general secondary schools. Particular attention is given to the close integration of musical theoretical knowledge with practical performance activities, as well as to the consideration of students' age-related and psychological characteristics. In addition, the effectiveness of traditional and modern pedagogical approaches in enhancing musical literacy is examined.

Keywords: Musical-theoretical literacy, music culture classes, pedagogical issues, teaching methods, musical thinking, didactic tools.

Introduction

KIRISH

Bugungi globallashuv axborot sharoitida ta'lim tizimida san'at va musiqa fanlarini o'qitishning mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va estetik didini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish ularning musiqani ongli idrok etishi, musiqiy asarlarni tahlil qila olishi hamda amaliy ijrochilik faoliyatini samarali amalga oshirishida muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqiy-nazariy savodxonlik o'quvchilarda musiqiy tafakkur, eshitish qobiliyati, ritmik sezgi va ijodiy yondashuvni rivojlantirishning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, musiqa darslarida musiqiy nazariy bilimlarni shakllantirish jarayonida bir qator pedagogik muammolar mavjud. Jumladan, nazariy tushunchalarning o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos holda yetarli darajada tizimlashtirilmasligi, musiqiy nazariya bilan amaliy

ijrochilik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikning sustligi, dars jarayonida interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan kam foydalanilishi o'quvchilarning musiqiy savodxonligini rivojlantirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada o'quvchilar musiqiy belgilar, lad, ritm, metr, nota yozuvi kabi asosiy nazariy tushunchalarni yuzaki o'zlashtirib, ularni amaliy faoliyatda qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.

Mazkur muammolarni bartaraf etish ta'lim jarayonida pedagogik yondashuvlarni yangilashni, musiqa darslarida nazariy bilimlarni shakllantirishga yo'naltirilgan samarali metod va usullarni qo'llashni taqozo etadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan ta'lim va madaniyat sohasiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi [1] Qonunida ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, ta'lim oluvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish asosiy vazifa sifatida belgilangan. Ushbu talablar musiqa ta'limi jarayonida ham o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirishga mustahkam huquqiy asos yaratadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Madaniyat to'g'risida"gi [6] Qonunida yosh avlodni milliy va jahon musiqa madaniyati bilan tanishtirish, ularning estetik didini rivojlantirish va san'atga bo'lgan qiziqishini oshirish masalalari alohida ta'kidlangan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining musiqa va san'at ta'limini rivojlantirishga qaratilgan qarorlarida [7] musiqa fanining mazmunini takomillashtirish, o'quvchilarning musiqiy-nazariy va amaliy bilimlarini oshirish, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasini yuksaltirish vazifalari belgilab berilgan. Mazkur me'yoriy-huquqiy hujjatlar musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish jarayonida yuzaga kelayotgan pedagogik muammolarni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan o'rganish zaruratini yanada dolzarblashtiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Musiqa ta'limida o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish masalasi pedagogika va musiqashunoslik fanlarida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi [8]. Mazkur muammo bo'yicha olib borilgan izlanishlarda musiqiy savodxonlikning mazmuni, uning tarkibiy qismlari hamda ta'lim jarayonidagi o'rni turli ilmiy yondashuvlar asosida tahlil qilingan.

Xususan, R. Abdullayevning “Musika ta’limi metodikasi” [2] ilmiy ishlarida musiqiy savodxonlik musika ta’limining asosiy poydevori sifatida talqin qilinib, nazariy bilimlarni amaliy ijrochilik faoliyati bilan uzviy bog‘lash zarurligi ta’kidlanadi. Muallif musiqiy tushunchalarni o‘qitishda tizimlilik va izchillik tamoyillariga amal qilish o‘quvchilarning musiqani ongli idrok etishiga xizmat qilishini asoslab beradi. G. Karimova “Umumta’lim maktablarida musika darslarini tashkil etish metodikasi” [3] tadqiqotlarida umumta’lim maktablarida musika darslarini tashkil etishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhimligi ko‘rsatilib, musiqiy nazariy tushunchalarni sodda va tushunarli shaklda yetkazish pedagogik samaradorlikni oshirishi qayd etiladi.

Shuningdek, N. To‘xtayeva o‘zining “Musiqiy savodxonlik asoslari” asarida [4] musiqiy savodxonlikni shakllantirishda nota yozuvi, ritm va lad tushunchalarining bosqichma-bosqich o‘zlashtirilishi muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, musiqiy nazariy bilimlar faqatgina nazariy axborot sifatida emas, balki amaliy mashg‘ulotlar orqali mustahkamlanishi zarur. B. Xudoyberganovning ilmiy qarashlarida esa musiqiy ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, interfaol metodlar orqali o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Tahlil etilgan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirish masalasi yetarli darajada o‘rganilgan bo‘lsa-da, amaliyotda bu jarayonda yuzaga kelayotgan pedagogik muammolar, xususan, nazariya va amaliyot uyg‘unligining yetarli emasligi, metodik yondashuvlarning eskirganligi muammolari dolzarbligicha qolmoqda. Shu bois mazkur tadqiqot ushbu kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-metodik yechimlarni ishlab chiqishga yo‘naltirilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda musika darslarida o‘quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish [10] jarayonida yuzaga kelayotgan pedagogik muammolarni aniqlash va tahlil qilish maqsadida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini ta’limda tizimli yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari hamda nazariya va amaliyot birligi tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogik, psixologik va

musiqashunoslikka oid [5] ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullari qoʻllanildi. Bu metodlar musiqiy nazariy savodxonlik tushunchasining mazmunini aniqlash, uning tarkibiy qismlarini belgilash hamda mavjud pedagogik muammolarni ilmiy jihatdan asoslash imkonini berdi. Empirik metodlar doirasida musiqa darslarini kuzatish, oʻqituvchilar va oʻquvchilar faoliyatini tahlil qilish, suhbat va soʻrovnoma oʻtkazish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida musiqiy nazariy bilimlarni oʻzlashtirish jarayonida uchrayotgan qiyinchiliklar, oʻquvchilarning musiqaga boʻlgan munosabati hamda amalda qoʻllanilayotgan pedagogik usullar samaradorligi oʻrganildi. Shuningdek, musiqiy nazariy tushunchalarni oʻrgatishda interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalarini ishonchliligini taʼminlash maqsadida olingan maʼlumotlar tahlil qilinib, umumlashtirildi va ilmiy xulosalar chiqarildi. Natijada musiqa darslarida oʻquvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

MUHOKAMA

Musiqa darslarida oʻquvchilarda musiqiy-nazariy savodxonlikni shakllantirishning bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridandir.

Xususan, musiqa madaniyati darslarida oʻquvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish masalasi pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Oʻrganishlar shuni koʻrsatdiki, amaliyotda musiqiy nazariy tushunchalarni oʻrgatishda anʼanaviy yondashuvlar ustunlik qilmoqda va bu holat oʻquvchilarning faol ishtirokini yetarli darajada taʼminlamayapti. Ayniqsa, nazariy bilimlarning amaliy ijrochilik bilan uzviy bogʻlanmasligi oʻquvchilarda musiqaga boʻlgan qiziqishning pasayishiga olib kelmoqda. Tahlillar shuni koʻrsatadiki, musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirish jarayonida oʻqituvchining metodik mahorati muhim ahamiyat kasb etadi. Agar dars jarayonida lad, ritm, metr, nota yozuvi kabi tushunchalar faqatgina tushuntirish orqali berilsa, oʻquvchilar bu bilimlarni chuqur oʻzlashtira olmaydi. Aksincha, nazariy tushunchalarni kuylash, cholgʻu chalish, musiqani tinglash va tahlil qilish bilan uygʻunlashtirish oʻquvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, muhokama jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish [9] musiqiy savodxonlikni oshirishda samarali ekanligi aniqlandi. Jumladan, musiqiy oʻyinlar, guruhli ishlash, tinglab tahlil

qilish, ijodiy topshiriqlar orqali nazariy bilimlarni mustahkamlash o'quvchilarning faolligini oshiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda darslarni tashkil etish musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirishda muhim pedagogik shart sifatida namoyon bo'ladi. Muhokama natijalariga ko'ra, musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirishda yuzaga kelayotgan muammolar asosan metodik yondashuvlarning yetarli darajada tizimlashtirilmaganligi, o'quv jarayonida innovatsion usullarning kam qo'llanilishi hamda nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzilishlar bilan bog'liq ekanligi aniqlandi. Ushbu muammolarni bartaraf etish musiqa darslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot va tahlillar asosida musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirishga doir quyidagi natijalarga erishildi:

- Birinchidan, musiqiy nazariy savodxonlik o'quvchilarning musiqani ongli idrok etishi va ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muhim pedagogik omil ekanligi aniqlandi. Nazariy bilimlarning amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unligi o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.
- Ikkinchidan, musiqa darslarida interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning musiqiy savodxonligini oshirishda samarali ekanligi tasdiqlandi. Musiqiy o'yinlar, tinglab tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar orqali berilgan nazariy bilimlar o'quvchilar tomonidan puxtarok o'zlashtiriladi.
- Uchinchidan, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan musiqa darslari musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirishda yuqori natijalar beradi. Bu jarayonda o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi va metodik tayyorgarligi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Natijada, musiqa darslarida musiqiy nazariy savodxonlikni shakllantirish jarayonini takomillashtirish uchun nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan keng foydalanish hamda ta'lim jarayonini me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida tashkil etish zarurligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u puxta rejalashtirilgan metodik yondashuvni talab etadi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, musiqiy nazariy savodxonlikni rivojlantirishda yuzaga kelayotgan asosiy pedagogik muammolar nazariy bilimlarning amaliy faoliyatdan uzilgan holda berilishi, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini yetarli darajada hisobga olmaslik hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan kam foydalanish bilan bog'liqdir. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun musiqa darslarida nazariy va amaliy mashg'ulotlar uyg'unligini ta'minlash, interfaol metodlar va musiqiy o'yinlardan keng foydalanish, shuningdek, o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarni qo'llash zarur. Tadqiqot natijalari musiqa darslarini samarali tashkil etish orqali o'quvchilarning musiqiy nazariy savodxonligini shakllantirish mumkinligini va bu jarayon ularning umumiy musiqiy madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Talim to'g'risidagi qonuni, 23.09.2020 yildagi O'PQ – 637-son. Lex.Uz
2. Abdullayev R. Musiqa ta'limi metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2015-yil.
3. Karimova G. Umumta'lim maktablarida musiqa darslarini tashkil etish metodikasi. – T. 2017.
4. To'xtayeva N. Musiqiy savodxonlik asoslari. – T., 2016-yil.
5. Xudoyberganov B. Musiqa pedagogikasi. – T.: Fan, 2019-yil.
6. O'zbekiston Respublikasi, "Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonun. – T. 2021-yil 20-yanvardagi O'PQ-668-son. Lex.Uz
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022-yil, 2-fevral). PQ-112-sonli "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qarori. Lex.Uz.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumta'lim maktablarida fanlarni o'qitish bo'yicha me'yoriy-huquqiy hujjatlari.
9. Saidov A. San'at ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T., 2021-yil.
10. Sharipova D. Musiqa darslarida nazariy bilimlarni shakllantirish muammolari. – T., 2018-yil.